

УДК 657.62

Нестерова С.В., к.е.н., доцент
Мукачівський державний університет

АДАПТАЦІЯ БАЛАНСУ ДЛЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Нестерова С.В. Адаптація балансу для оцінки фінансового стану підприємства. У статті обґрунтовано необхідність адаптації стандартних форм фінансової звітності до потреб пересічного користувача; окреслено новації, що відбулися у поданні інформації у балансі підприємства, запропоновано процедуру перетворення стандартного балансу в порівняльний аналітичний з метою спрощення сприйняття інформації про фінансовий стан підприємства.

Ключові слова: баланс, фінансовий стан підприємства, користувач звітності, удосконалення фінансової звітності, потенційний інвестор, фінансовий аналіз.

Нестерова С.В. Адаптация баланса для оценки финансового состояния предприятия. В статье обоснована необходимость адаптации стандартных форм финансовой отчетности к информационным потребностям среднего пользователя, рассмотрены нововведения, произошедшие в подаче информации в балансе предприятия, предложена процедура трансформации стандартного баланса в сравнительный аналитический с целью упрощения восприятия информации о финансовом состоянии предприятия.

Ключевые слова: баланс, финансовое состояние предприятия, пользователь отчетности, совершенствование финансовой отчетности, потенциальный инвестор, финансовый анализ.

Nesterova S.V. Adaptation of balance for the estimation of the financial state of enterprise. The article substantiates the necessity to adapt the standard forms of financial statements to the information needs of the average user, discusses the innovations that have occurred in the presentation of information in the balance sheet, proposes the transformation of a standard balance to the comparative analytical balance in order to simplify the perception of information about the financial position of enterprise.

Keywords: balance statement, financial position of enterprise, user of statement, improving financial statements, potential investor, financial analysis.

Постановка проблеми. Функціонування української економіки в правовому полі, наближеному до європейських стандартів, вимагає уніфікації та стандартизації тих форм фінансової звітності, які використовуються або можуть бути використані потенційними інвесторами для прийняття рішень, пов'язаних з оцінкою фінансового стану підприємств. Гармонізація вітчизняної системи обліку з Міжнародними стандартами фінансової звітності проходить доволі тернистий шлях, на якому приймалися як виважені, так і доволі дискусійні новації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інформаційного забезпечення

аналітичної роботи активно обговорюються в наукових колах. Активними учасниками процесу обговорення їх змісту та структури, еволюції розвитку, відповідності наведеної інформації потребам користувачів є науковці С. Голов, В. Довбуш, Н. Яцишина, які у своїх роботах піднімають питання удосконалення форм фінансової звітності з урахуванням вимог часу, адаптації до міжнародної практики.

Методологія використання публічної фінансової звітності для потреб аналізу часто висвітлюється в науково-практичній літературі. Серед фахівців добре відомі публікації Д. Фаріона, Р. Грачової, Й. Даньківа на цю

тему. Здебільшого вони стосуються питань комплексного фінансового аналізу та «експрес-аналізу» фінансової звітності на основі усіх форм фінансової звітності.

Фундаментально-прикладним характером відрізняються навчально-методичні видання Ф. Бутинця, В. Шелудько, Є. Мниха, представників пострадянської школи фінансового аналізу О. Стоянової, В. Ковальова, Г. Савицької. Попри значний внесок цих вчених у розробку методів фінансового аналізу на основі фінансової звітності, залишаються відкритими для дискусії питання адаптації стандартних форм та популяризації прийомів аналізу серед прошарку потенційних інвесторів, які не є професійними аналітиками.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування необхідності адаптації стандартних форм фінансової звітності, зокрема балансу (звіту про фінансовий стан), з метою спрощення сприйняття інформації потенційними інвесторами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перманентне розширення переліку статей фінансової звітності, яке практикувалося упродовж становлення української школи фінансового аналізу, у 2013 році еволюціонувало у трансформацію кількісного наповнення в якісне, знайшовши своє відображення у суттєвому скороченні набору показників, які є обов'язковими для відображення діяльності суб'єктів господарювання. У цьому деякою мірою реалізований один із принципів складання фінансової звітності «превалювання сутності над формою», хоча задекларований він для обліку господарських операцій, а не для відображення показників. Обережні фахівці могли би зауважити, що порушений інший принцип: «повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі» [1], але, на нашу думку, пересічному користувачеві не є принциповою різниця між первісною та залишковою вартістю інвестиційної нерухомості або довгострокових біологічних активів, якщо тільки мова не йде про сільськогосподарське підприємство, що

займається тваринництвом. Загалом, значна кількість статей розсіює увагу користувача-непрофесіонала, зводячи нанівець мотивацію до самостійного аналізу фінансового стану. Фактично закритий для пересічного громадянина вторинний фондовий ринок не формує зацікавлену аудиторію обізнаних сторонніх аналітиків, проте в такому випадку держава втрачає потужне джерело інвестиційних ресурсів, які акумулюються в домогосподарствах, і в кращому випадку потрапляють на ринок капіталів через посередництво банківського сектору. Але фінансова криза 2013 року, яка триває й дотепер і поки що, на жаль, не стабілізована, призвела до суттєвого відтоку депозитних коштів, що значно погіршує фінансові індикатори стабільності як банківських установ, так і інвестиційного ринку.

Тому адаптація стандартних форм фінансової звітності до інформаційних потреб, набору аналітичних навичок та вмотивувань тих зовнішніх користувачів фінансової звітності, які прагнуть до заощадження та нагромадження свого капіталу шляхом посилюючого інвестування національної економіки («з маленьких струмочків починається велика ріка»), є одним із пріоритетних завдань вітчизняної школи фінансового аналізу.

У колі цих завдань неабияке місце займає навчання методики читання балансу підприємства. Баланс, або, за новаціями 2013 року, «Звіт про фінансовий стан підприємства», на думку багатьох експертів, є головною формою фінансової звітності. Не розділяючи повною мірою це твердження (значна аналітична обмеженість балансу позбавляє його самодостатності для достовірної оцінки фінансового стану підприємства), не можна не погодитися з тим, що для потенційного інвестора саме баланс здатний виступити тим інформаційним фундаментом, на якому ймовірно побудувати оцінку інвестиційної привабливості об'єкта аналізу. Чіткі принципи групування активів і пасивів, горизонтально-вертикальні зв'язки між групами значно спрощують опанування такого прийому фінансового аналізу, як «читання звітності». Вміти читати баланс означає знати зміст кожної його статті, спо-

соби її оцінювання, взаємозв'язок з іншими статтями балансу, характер можливих змін по кожній статті та вплив змін на фінансовий стан об'єкта аналізу. Але таке читання буде ефективним лише в тому випадку, коли інформація, що подається, відповідає ознаці суттєвості. На нашу думку, постійні удосконалення балансу та інших форм фінансової звітності шляхом розширення переліку статей специфічного призначення удосконаленнями можна вважати з великим перебільшенням. Перевантаження пустими за змістом рядками (але не за формою – вони повинні заповнятися нульовими значеннями, або ж прокреслюватись), наявність регулятивних показників, які рідко на практиці відображалися, певною мірою порушення принципу зростання ліквідності у активі – усе це зробило доволі просту для сприйняття та аналізу форму звітності переобтяженою, малоінформативною. У цьому контексті не може не радувати реформування НП(С)БО 1, яким регламентовано оновлені форми фінансової звітності, причому в даному випадку оновлення з кількісної площини перейшло у якісну. Насамперед це стосується балансу (звіту про фінансовий стан). Важливими кроками вважаємо такі:

1. Суттєве скорочення переліку статей, що дозволило на порядок покращити сприйняття інформації. Так, було відмінено обов'язкове подання інформації щодо інвестиційної нерухомості та довгострокових біологічних активів за первісною та залишковою вартістю, резерву сумнівних боргів для обчислення чистої реалізаційної вартості дебіторської заборгованості, накопиченої курсової різниці, сум страхових резервів та часток перестраховиків у страхових резервах – специфічна і суто функціональна інформація, яка актуальна для незначної кількості суб'єктів господарювання. При цьому при істотності даних показників та їх значущості для адекватної оцінки фінансового стану обліковою політикою підприємства може бути передбачено наведення цієї інформації у вписуваних рядках. Ми усвідомлюємо, що жорсткої вимоги складати баланс із всіма показниками не було і раніше, адже Методичними рекомендаціями Мінфіну щодо заповнення форм фінансової

звітності [2] передбачено можливість використовувати ущільнені форми, при потребі доповнюючи їх вписуваними рядками; на практиці ж фахівці використовували переважно бланки з усіма можливими показниками, дарма що додаткові показники просто прокреслювалися.

2. Укрупнення однорідних за змістом статей: запасів (статті 100÷140 попередньої форми балансу), дебіторської заборгованості (150÷160), грошових коштів (230÷240), кредиторської заборгованості (520÷530). Таке укрупнення мало на меті оптимізацію подання інформації, але, на нашу думку, в рамках запасів варто було залишити окремо принаймні готову продукцію, динаміка якої є однією із підстав судити про маркетингову політику підприємства.

3. Включення «Витрат майбутніх періодів» до складу оборотних активів. Не викликає сумніву, що подання інформації про витрати майбутніх періодів наприкінці активу балансу нівелювало принцип, за яким найбільш ліквідні господарські засоби (гроші, поточні фінансові інвестиції) повинні «закривати» актив. Тому переміщення витрат майбутніх періодів з останнього та передостаннього місця уверх (після введення у 2007 році розділу IV активу «Необоротні активи та групи їх вибуття») є цілком виправданим. Але за ступенем ліквідності ці витрати значно поступаються оборотним активам, тому кращим для них розташуванням було б у I розділі «Необоротні активи».

4. Уточнено назву розділу IV активу «Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття», що дозволило акцентувати специфіку зазначеної групи необоротних активів – здатність бути реалізованими протягом 12 місяців з дати балансу. Даний розділ і далі завершує актив балансу, але означені активи так само не відповідають вимозі високої ліквідності, тому їхнє місце по праву – між необоротними та оборотними активами. Проте, враховуючи виведення в окремий завершальний розділ пасиву зобов'язань, пов'язаних з групою вибуття, можна стверджувати, що таким чином забезпечено горизонтальну ув'язку відповідних груп активів та пасивів.

5. Запропоновано універсальну назву для установчого капіталу різного роду товариств: «Зареєстрований капітал». Це дало можливість скоротити кількість неінформативних рядків у I розділі пасиву. Більш конкретизовано назви інших складових власного капіталу підприємства – капіталу у дооцінках та додаткового капіталу. Оптимізовано і подання інформації про залишкову вартість основних засобів та нематеріальних активів у активі балансу.

6. Суттєвим проривом у процесі оптимізації пасиву можна вважати розподіл розділу «Забезпечення наступних витрат і платежів» за більш відповідними складовими: довгостроковими та поточними зобов'язаннями. Єдине, з чим не можемо погодитися, – з віднесенням цільового фінансування до складу саме довгострокових зобов'язань. Цільове фінансування – зобов'язання функціональне, а не майнове. Збільшення за його рахунок довгострокових пасивів боргового характеру може позначитись на погіршенні показників фінансової стійкості. Крім того, у звіті про рух грошових коштів приріст цільового фінансування відображається у складі грошових потоків від операційної діяльності, що протирічить природі руху боргового капіталу.

Загалом, можна констатувати, що попри окремі дискусійні моменти, оновлення форм фінансової звітності (це стосується як балансу, так і інших звітів) зробило їх більш функціональними і придатними для аналізу. Проте для трендового та, особливо, просторового аналізу навіть оновлена форма балансу залишається переобтяженою показниками. Під просторовим аналізом розуміється порівняння зведених показників звітності як у межах одного господарського комплексу, так і міжгосподарський аналіз порівняно з показниками конкурентів, або ж середньогалузевими значеннями. Важливість такого аналізу полягає у необхідності нагромадження аналітичної бази даних, яка б забезпечила можливість встановлення критеріальних норм різноманітних показників фінансового стану підприємства, адаптованих до вітчизняних умов господарювання.

Використання ж для цієї мети стандартної форми балансу – доволі трудомістке

заняття, враховуючи усе ще велику кількість порівняльних позицій. Крім того, низка статей балансу залишаються регулятивними (до прикладу – відстрочені податкові активи та аналогічні зобов'язання), і це може спотворити об'єктивні характеристики порівнюваних підприємств. Тому при проведенні просторово-трендового аналізу доцільно користуватися так званим агрегованим балансом, в якому кількість статей значно скорочена шляхом об'єднання однорідних статей та усунення статей-регулятивів.

Побудова агрегованого балансу – процес творчий. Перелік конкретних процедур перетворення залежить від цілей аналізу, кваліфікації та досвіду аналітика. Основними прийомами такої роботи є:

- об'єднання однорідних за змістом статей;

- виключення як з активу, так і пасиву сум, що балансують одна одну за умови функціональної відповідності.

Один із можливих алгоритмів описаний у роботі [5]. У зв'язку з тим, що ця робота орієнтована на російські нормативи складання звітності, запропонований алгоритм потребує адаптації до вітчизняних стандартів обліку та звітності. Нами була здійснена спроба такої адаптації з урахуванням пропозицій українських науковців [4; 7], результатом якої є такі рекомендації.

У розділі I активу «Необоротні активи» шляхом укрупнення виділяти статті «Нематеріальні активи» (сума, наведена у рядку 1000), «Основні засоби (за залишковою вартістю)» (сума рядків 1005÷1020, 1090) та «Довгострокові фінансові інвестиції» (сума рядків 1030÷1045).

У розділі II активу «Оборотні активи» шляхом укрупнення виділяти статті «Запаси» (сума рядків 1100, 1170, 1190), «Дебіторська заборгованість» (сума рядків 1125÷1155) та «Гроші і поточні фінансові інвестиції» (сума рядків 1160÷1165). У разі наявності на балансі груп вибуття необоротних активів показувати їх у даному розділі окремою статтею. У роботах [2; 3] пропонується розділяти статті, що інформують про залишки грошових коштів та короткострокові фінансові вкладення. На нашу думку, розділення має сенс, якщо поточні фінансові інвестиції

становлять суттєву величину і мають на меті не стільки прибуткове зберігання тимчасово вільних коштів, скільки претендують на значимий внесок в інвестиційну діяльність підприємства. У цьому разі виокремлення поточних фінансових інвестицій дасть можливість врахувати їх величину у розділі «Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності» при побудові агрегованого звіту про рух коштів. Методику побудови означеного звіту на основі агрегованого балансу наведено у роботі [6, с. 132].

Доцільно перевести дебіторську заборгованість, що може бути погашена не раніше ніж через рік (якщо це можливо встановити на основі даних внутрішнього аналізу), у розділ «Необоротні активи».

Збалансувати статті «Відстрочені податкові активи» і «Відстрочені податкові зобов'язання» – за рахунок зменшення валюти балансу та коригування відповідних статей.

У розділі I пасиву «Власний капітал» шляхом укрупнення виділяти статті «Зареєстрований капітал» (сума рядків 1400÷1415, 1425, 1430), «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)» (рядок 1420). За умов наявності цільового фінансування (рядок 1525) його доцільно відображати все ж таки у складі власного капіталу окремим рядком.

Розглядати як одну статтю розділ II пасиву «Довгострокові зобов'язання і забезпечення» (за виключенням цільового фінансування).

У складі III розділу пасиву «Поточні зобов'язання і забезпечення» шляхом укрупнення виділяти статті «Короткострокові кредити банків» (рядок 1600), «Кредиторська заборгованість та поточні зобов'язання» (сума рядків 1610÷1690) та «Зобов'язання,

пов'язані з групами вибуття» (рядок 1700).

Висновки. Означені перетворення суттєво зменшать кількість статей балансу, але при цьому інформація, що міститиметься у ньому, буде відповідати принципу достовірності для оцінки фінансового стану. Два розділи у активі та три у пасиві агрегованого балансу цілком відповідають формулі «Власний капітал = Активи – Зобов'язання» з мінімальною необхідною деталізацією складу активів та зобов'язань. При горизонтальній розкладці балансу така структура дає можливість аналітику швидко співставити активи із джерелами їх фінансування. Проте найчастіше агрегований баланс доповнюють розрахунком показників структури, динаміки та структурної динаміки. На цьому етапі користувач отримує так званий порівняльний аналітичний баланс, який фактично вміщує показники горизонтального (динамічного) та вертикального (структурного) аналізу. Порівняльний аналітичний баланс містить інформацію, що є достатньою для обчислення показників ліквідності (платоспроможності), фінансової стійкості та необхідною для обчислення показників оборотності та рентабельності за звітний період. Грамотно побудований порівняльний аналітичний баланс дозволить користувачам здійснювати експрес-аналіз фінансового стану підприємства, що є об'єктом їхніх інвестиційних сподівань, і стане у нагоді професійним аналітикам, забезпечивши можливість більш ефективно обробляти масиви показників звітності. Однією із цілей такої обробки є створення бази даних для вироблення критеріальних норм показників фінансового стану, адаптованих до реалій українського ринку в контексті інтеграції у європейський простір.

Список літератури:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
2. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1023.3060.0> (Нормативний документ Міністерства фінансів України. Наказ від 28.03.2013 № 433).
3. Даньків Й.Я. Гармонізація та стандартизація національної системи бухгалтерського обліку в Україні у контексті європейської інтеграції. Развитие бухгалтерского учета и контроля в контексте европейской интеграции : монография / Й.Я. Даньків. – Житомир-Краматорск : ЧП «Рута», 2005. – 588 с.

4. Довбуш В.І. Баланс підприємства: історія виникнення, розвитку та становлення / В.І. Довбуш // Науково-практичне видання «Незалежний аудитор». – 2013. – № 6(IV). – С. 52-59.
5. Ковалев А.И. Анализ финансового состояния предприятия / А.И. Ковалев, В.П. Привалов. – М. : Центр экономики и маркетинга, 2000. – 208 с.
6. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент : підручник. Затверджено МОНУ / В.М. Шелудько. – К. : Знання, 2013. – 375 с.
7. Яцишин Н. Проблемні аспекти побудови балансу підприємства / Н. Яцишин // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 3(32). – С. 149-160.